

Redovisning av åtgärdsprogram för gullrisbock, 2016–2020

Phytoecia nigricornis

Hotkategori: Sårbar (VU)

Rapporten har upprättats av
Marcus Törnberg, Länsstyrelsen i Blekinge län

Foto framsida
Markus Franzén

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för gullrisbock 2016–2019 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Blekinge län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden samt från året 2020. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för gullrisbock, ISBN 978-91-620-6583-5.

Stockholm mars 2023

Maria Widemo
Chef Artenheten

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
Artbeskrivning	6
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Dialog och samverkan	8
Aktiva åtgärder i fält	9
Datainsamling och analyser	9
Kostnad av genomförda åtgärder	9
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	10
Populationsutveckling	10
Resultat	10
SLUTSATSER	11
REFERENSER	12

Sammanfattning

Under programperioden har åtgärder genomförts i Blekinge län. De resterande fyra länen, Skåne, Kalmar, Östergötland och Kronobergs län, har inte genomfört några åtgärder. Anledningen till det är gamla eller ej aktuella lokaler, alternativt att programmet har nedprioriterats. I Blekinge län har ett naturvårdsavtal planerats och beslutats, en guidning genomförts, slyröjning har genomförts på en lokal samt att en rapport sammanställts. Under 2020 har restaureringsåtgärder och upphandlingar planerats och ytterligare åtgärder planeras under 2021.

På grund av att ett antal län har gamla fynd, 1947 respektive 1986, eller inte har aktuella lokaler, har arbetet och resultatet under programperioden påverkats. Likaså har det faktum att programmet är ett beredskapsprogram påverkat prioriteringen av programmet.

Arbetet med inventeringsrapporten från 2015 har resulterat i ett underlag som kommer till gagn för det fortsatta arbetet med arten. Vidare har underlag till naturvårdsavtal tagits fram och resulterat i ett avtal. Det är ett viktigt steg i ett samarbete med markägaren för att lättare kunna genomföra restaureringsåtgärder.

Röjning av tallsly gjordes i Ljungryda naturreservat vilket resulterat i en mer öppen och solbelyst miljö vilket gynnar gullriset och förhindrar igenväxning av området. Planering av åtgärder inom naturvårdsavtalet i Tving har genomförts under 2020, där målet är att avverka träd, röja bort sly och skrapa fram sand under 2020/2021. I Ljungryda naturreservat planeras liknande åtgärder under 2021.

Eftersom man bara hittat enstaka individer av gullrisbock är det svårt att få koll på hur stora populationerna är. Därför bör arten inventeras ytterligare. Nya fynd kan då resultera i fler lokaler eller aktuella lokaler där restaureringsåtgärder kan genomföras. Eftersom arten är så svår att inventera och alltid påträffas enstaka borde andra inventeringsmetoder utarbetas, som till exempel att locka till sig skalbaggen med hjälp av feromoner.

Gullrisbockens livsmiljö är ofta skötselkrävande och fångas inte alltid upp av ordinarie naturvårdsarbete. Därför är det angeläget att områdena sköts och eventuellt skyddas så att de inte växer igen. Skydd av områden såsom gamla sand- och grustag brukar inte vara högt prioriterat inom områdesskydd på Länsstyrelserna, så därför kan ÅGP vara en viktig kraft att driva på arbetet med skydd av lokalerna.

Eftersom antalet lokaler och antalet individer som hittats är få, föreslår vi att programmet förlängs med en uppdaterad åtgärdstabell. Även de kortsiktiga målen behöver uppdateras. Om man helt avslutar åtgärdsprogrammet för gullrisbock är det osäkert om artens behov kan tillgodoses i andra enartsprogram.

Bakgrund

Åtgärdsprogrammet för gullrisbock upprättades 2008 och avsåg perioden 2008–2012. Programmet förlängdes därefter i två omgångar under perioden 2013–2015 och 2016–2019. Den sistnämnda perioden samt året 2020 redovisas i denna rapport. Totalt fem län omfattas av de förslagna åtgärderna i åtgärdsprogrammet, Blekinge län som koordinerar programmet samt Kalmar, Kronoberg, Östergötland och Skåne län. Samtliga berörda län har bidragit till årets slutredovisning.

Artbeskrivning

Gullrisbock (*Phytoecia nigricornis*) är en relativt liten långhorning med en kroppslängd på 7–12 mm. Arten är svart men har en ganska tät, gråvit kroppsbehåring som bildar en oftast tydlig smal sträng längs mitten av halsskölden och en grå fläck på skutellen och strax bakom denna (Franzén, 2015).

Som det svenska namnet antyder lever gullrisbock på gullris (*Solidago virgaurea*). Utomlands är arten även funnen på renfana (*Tanacetum vulgare*), prästkrage (*Leucanthemum vulgare*) och gråbo (*Artemisia vulgaris*). Gullrisbock trivs på torra, öppna marker med vegetationsfria ytor. Larvutvecklingen är ettårig och sker i nedersta stam- och översta rot delen. Den fullvuxna larven övervintrar i rothalsen på växten och förpuppar sig i maj (Franzén, 2015).

Arten är rödlistad som sårbar (VU). Antalet lokalområden skattas till 30 stycken och det föreligger indikation på eller misstanke om populationsminskning. Minskningen avser kvalitén på artens habitat, utbredningsområdet är kraftigt fragmenterat (www.artfakta.se).

I Östergötlands län finns endast ett fynd av arten från 1947. Länsstyrelsen i Östergötland bedömer att fyndet troligen är en felbestämning. I Kalmar län gjordes det senaste fyndet av arten 1986. I Kronobergs län finns inga aktuella fyndlokaler, vid en inventering som genomfördes 2015 gjordes inga fynd av arten. I Skåne län gjordes senaste fyndet 2015. Blekinge län har mer sentida fynd från 2017 respektive 2019 enligt Artportalen (www.artportalen.se).

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för gullrisbock lyder:

Vision

Visionen är att gullrisbock kan avföras från den svenska rödlistan och arten klassas som livskraftig.

Långsiktigt mål (2030)	Uppfyllt
Senast 2030 har gullrisbock ett 10-tal livskraftiga lokala populationer spridda, men inte totalt isolerade ifrån varandra, i sydöstra Sverige (Skåne län, Blekinge län, Kalmar län).	Nej

Kortsiktiga mål (2019)	Uppfyllt
Inventering har medfört att det finns bra kunskap om artens utbredning och populationsstorlek i sydöstra Sverige.	Delvis
Det finns aktuell kunskap om artens status på tidigare kända lokaler.	Ja
Samtliga aktuella lokaler har kartlagts med avseende på hot mot gullrisbock och dess värdväxt.	Delvis
Samtliga lokaler där en hotbild föreligger är kartlagda avseende på åtgärder som behöver vidtas för att gynna arten och dess värdväxt.	Delvis
Kunskapen om artens ekologi har förbättrats.	Nej
Berörda markägare har informerats om arten och vad de kan göra för att gynna den.	Delvis
Aktuella lokaler sköts på ett långsiktigt hållbart sätt.	Delvis
Lokaler som är i behov av områdesskydd är skyddade.	Delvis

Genomförda åtgärder

I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av de åtgärder som har genomförts samt kostnader under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

I Östergötlands län finns endast ett fynd av arten från 1947. Länsstyrelsen i Östergötland bedömer att fyndet troligen är en felbestämning och den är struken ur Artportalen.

I Kalmar län finns inga fynd, arbetet med programmet har därför nedprioriterats.

I Kronobergs län finns inga aktuella fyndlokaler, vid en inventering som genomfördes 2015 gjordes inga fynd av arten.

I Skåne län gjordes senaste fyndet av arten 2015 enligt fynddata från Artportalen (www.artportalen.se). På grund av resursbrist och att åtgärdsprogrammet är ett beredskapsprogram har arbetet med programmet nedprioriterats.

På grund av nedprioritering och att åtgärdsprogrammet tillhör kategorin beredskapsprogram har inga åtgärder gjorts i ovanstående län inom programperioden 2016–2019.

Åtgärder i Blekinge län redovisas nedan.

Dialog och samverkan

Blekinge län

2016

- Fältbesök och framtagande av underlag inför bildande av naturvårdsavtal i Tving.
- Arbeta med rapport från inventeringen 2015.

2017

- Guidad tur för en skolklass i Ljungryda naturreservat, en av lokalerna för gullrisbocken.

2019

- Naturvårdsavtalet som planerades under 2016 upprättades i Tving för att gynna gullrisbock och sandmarksarter, bland annat sandödlan.

2020

- Planering och upphandling av restaureringsåtgärder i naturvårdsavtalet i Tving. Avverkning av träd, slyröjning och skrapning av sand planeras att genomföras under 2021.

Aktiva åtgärder i fält**Blekinge län****2019**

- Slyröjning av tall i Ljungryda naturreservat.

Datainsamling och analyser

Inga utförda åtfärder under programperioden.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2016–2019, inklusive 2020, har uppgått till 17 405 kr (Tabell 1). Utöver det har åtgärder som bekostats av andra finansörer genomförts, bland annat av områdesskydd och reservatsförvaltningen på Länsstyrelsen i Blekinge.

Tabell 1.

Åtgärd	2016	2017	2018	2019	2020	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	5004	0	0	0	12 401	17 405
Aktiva åtgärder i fält	0	0	0	0	0	0
Datainsamling & analyser	0	0	0	0	0	0
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2016-2020</i>	5004	0	0	0	12 401	17 405

Resultat av genomförda åtgärder

Populationsutveckling

Det första svenska fyndet gjordes i Skåne, troligen kring 1800-talets mitt. Genom åren har sedan endast ett fåtal individer av gullrisbock påträffats. Vid förra programperiodens start, 2013–2015, var fem lokaler kända med fynd efter 1985: Ignaberga (Skåne), Kråksmåla (Småland), samt Ljungryda, Kallinge och Johannishus (Blekinge). Vid inventeringen 2015 påträffades arten på fem lokaler varav två nya lokaler i Blekinge respektive Skåne län (Franzén, 2015). Blekinge län har mer sentida fynd från 2017 respektive 2019 enligt Artportalen (www.artportalen.se). Det är dock viktigt att poängtera är att arten är svårinventerad, så det kan finnas ett mörkertal.

Utifrån de data som finns är det svårt att uttala sig om populationsutveckling inom programperioden. SLU Artdatabanken anser dock att antalet lokalområden skattas till 30 stycken och att det föreligger indikation på eller misstanke om populationsminskning (www.artfakta.se).

Resultat

På grund av att ett antal län har gamla fynd, 1947 respektive 1986, eller inte har aktuella lokaler, har arbetet och resultatet under programperioden påverkats. Likaså har det faktum att programmet är ett beredskapsprogram påverkat prioriteringen av programmet. Insatser har gjorts i Blekinge län under programperioden, där finns fler sentida fynd av arten enligt Artportalen.

Arbetet med rapporten från 2015 har resulterat i ett underlag som kommer till gagn för det fortsatta arbetet med arten. Vidare har underlag till naturvårdsavtal tagits fram och resulterat i ett avtal. Det är ett viktigt steg i ett samarbete med markägaren för att lättare kunna få till restaureringsåtgärder.

Röjning av tallsly gjordes i Ljungryda naturreservat vilket resulterat i en mer öppen och solbelyst miljö vilket gynnar gullriset och förhindrar igenväxning av området. Planering av åtgärder inom naturvårdsavtalet i Tving har genomförts under 2020, där målet är att avverka träd, röja bort sly och skrapa fram sand under 2020/2021. I Ljungryda naturreservat planeras liknande åtgärder under 2021.

Slutsatser

Gullrisbocken är svår att hitta utan noggranna efterforskningar. Långa perioder helt utan fynd, t.ex. mellan slutet av 1800-talet och 1939, pekar också delvis på att den lätt kan undgå upptäckt. Att arten trots allt hittades på två nya lokaler under inventeringen 2015 indikerar att den kan finnas på fler oupptäckta lokaler. Gullrisbock påträffades under inventeringen 2015 bara i Skåne och Blekinge län men kan förekomma även i angränsande län. Eftersom man bara hittat enstaka individer av gullrisbock är det svårt att få koll på hur stora populationerna är (Franzén, 2015). Därför bör arten inventeras ytterligare. Nya fynd kan då resultera i fler lokaler eller aktuella lokaler där restaureringsåtgärder kan genomföras.

Eftersom arten är så svår att inventera och alltid påträffas enstaka borde andra inventeringsmetoder utarbetas, som till exempel att locka till sig skalbaggen med hjälp av feromoner. Detta skulle kunna utvecklas tillsammans med forskare från Lunds universitet och SLU Alnarp (Franzén, 2015).

Gullrisbock verkar vara starkt beroende av ett varmt lokal- och mikroklimat med vegetationsfria ytor. Denna miljö är skötselkrävande och fångas inte alltid upp av ordinarie naturvårdsarbete. Flera av fynden är gjorda i täkter, aktiva och nedlagda, som på sikt hotas av igenväxning. Därför är det angeläget att områdena sköts och eventuellt skyddas så att de inte växer igen.

Skydd av områden såsom gamla sand- och grustag brukar inte vara högt prioriterat inom områdesskydd på Länsstyrelserna, så därför kan ÅGP vara en viktig kraft att driva på arbetet med skydd av lokalerna. ÅGP kan också verka för en icke traditionell efterbehandling av sand- och grustäkter. Genomförandet av programmet gynnar också ett stort antal andra arter med liknande miljökrav.

Eftersom antalet lokaler och antalet individer som hittats är få, föreslår vi att programmet förlängs med en uppdaterad åtgärdstabell. Även de kortsiktiga målen behöver uppdateras. Om man helt avslutar åtgärdsprogrammet för gullrisbock är det osäkert om artens behov kan tillgodoses i andra enartsprogram. Alternativet hade varit att ta fram ett mer generellt åtgärdsprogram för sandmarkslevande arter.

Bedömningen har gjorts i samråd med berörda län.

Referenser

Franzén, M. (2015). *Inventering av gullrisbock *Phytoecia nigricornis* - i Blekinge, Kalmar, Kronoberg och Skåne län 2015*. Länsstyrelsen Blekinge.

Nilsson, S.G. (2013). *Åtgärdsprogram för gullrisbock, 2013–2015*. Naturvårdsverket, Rapport 6583.

www.artfakta.se, Artdatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet-SLU, 25 november 2020.

www.artportalen.se, Artdatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet-SLU, 25 november 2020.